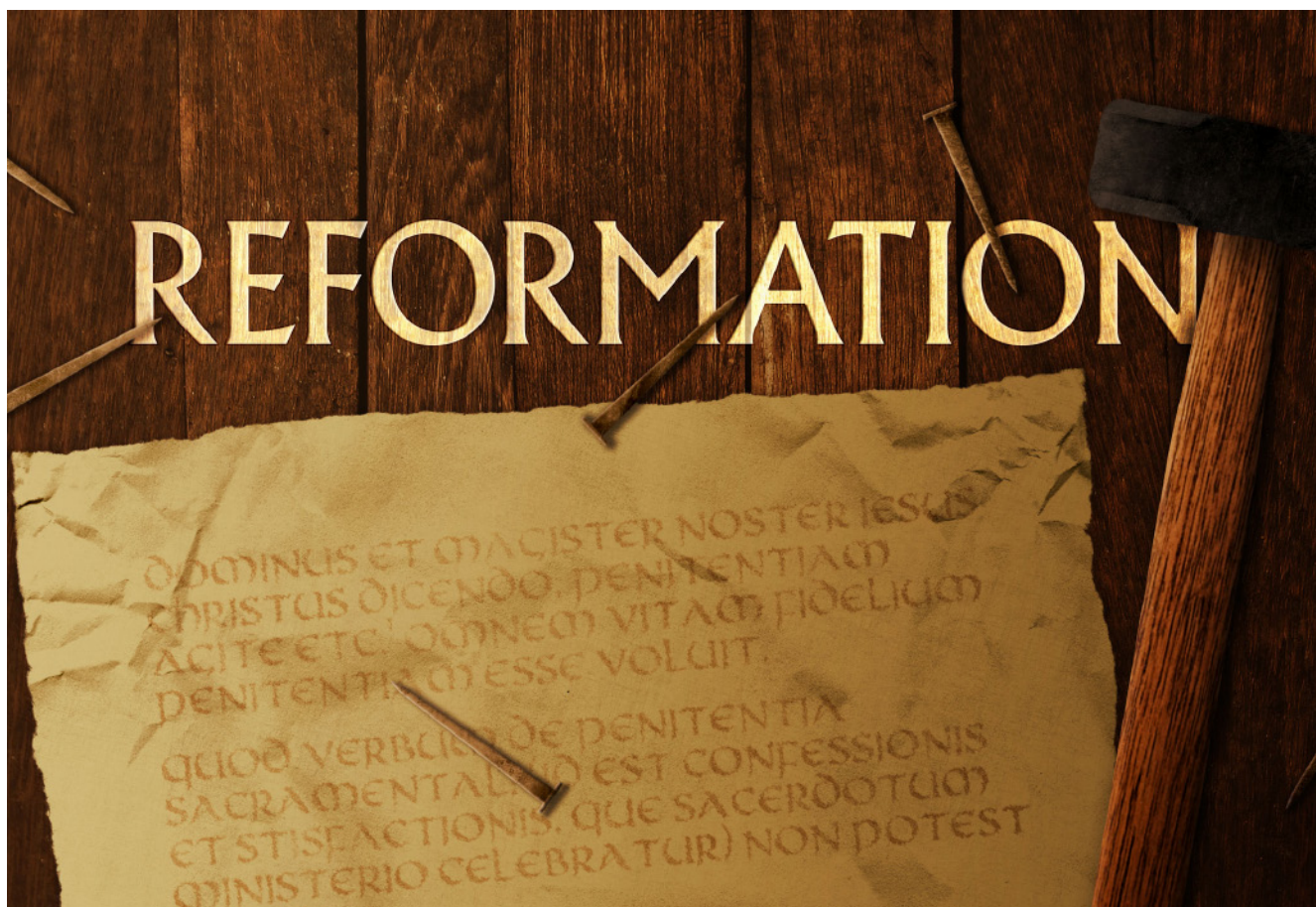

Dr. Hafenscher Károly

A mai reformáció három lehetséges egyházmodellje

Közmegegyezéssel alapon úgy számoljuk: 502 éve kezdődött a reformáció. A jeles, fél évezredes jubileum előtt is mindig, azóta is évről évre megemlékezünk a hitünk szerint Isten adta újulásról. Áldjuk a Mindenhatót, aki embereken keresztül és események által elindított egy életbe vágóan fontos folyamatot, a hitújulás folyamatát. Ennek ma is van folytatása, s az az egyház, amely hitünk és a reformátorok tanítása szerint örökre megmarad, állandó megújulásra szorul. „Ecclesia semper reformanda.”

A 2019-es reformáció ünnep emlékbeszédének megtartására szól a megtisztelő felkérés ide, a Debreceni Nagytemplomba. Megértettem a feladatot, mégis rendhagyó lesz ez a megemlékezés. Úgy, ahogy a tavaly eltávozott göttingeni professzor, gyakorlati teológus mesterem, *Manfred Josuttis* az egyházzal szóló könyvének alcímében fogalmaz: „Erinnerung an die Zukunft

1. Manfred Josuttis: *Unsere Volkskirche und die Geme-*

„Ma Magyarországon érdemi kapcsolata az egyházzal a lakosság kevesebb mint 10–15%-ának van, a templomba járók száma a társadalom 1/8-ára becsülhető.”

der Kirche” – emlékezés az egyház jövőjére. Mert bár sokan vádolják a kereszténységet azzal, hogy a múltból él, s van is olykor ódon, sőt sajnós múzeum illata a mai protestantizmusnak is, valójában ez a közösség a jövőből él. A ránk váró, Isten készítette jövőből, amely akkor lesz a miénk, ha aktív befogadói vagyunk Isten tervének, ugyanakkor tevékeny közreműködői, felelős és kreatív részesei leszünk a folyamatos reformációnak. „Amit szem nem látott, fül nem hallott, Isten azt készítette el az övéinek.” (Ézs 63,4; 1Kor 2,9) Erre a jövőre készülünk. A jövő már készen áll. Az azt feltételező megváltás műve „elvégeztetett” (Jn 19,28.30).

A 21. századi protestantizmus, ha nem szenved identitászavarban, akkor jövőorientált. Ezért bátorkodom a reformációi emlékebeszédet a jövőről tartani.

Az állandó újulásra váró egyház jövője mindannyiunkat érdekel, akik itt vagyunk. Felgyorsult a világ, s benne az egyházat érintő események sora, teljesen és rohamosan megváltozott az a környezet, amelyben az egyház a mindennapjait éli és küldetését komolyan véve építi a jövőt. Merre indulunk, mi a mozgásterünk és mi a feladatunk?

Vérmérséklettől, felekezeti tradíciótól, aktuális helyi kontextustól és kondícióktól függően bizonyára sokféle látásmód létezik az egyház jövőjét illetően. Én is vállalom, hogy szubjektív módon fogalmazok – természetesen felhasználva a jelenlegi európai helyzet információit, saját egyházam tapasztalatait és az ökumené elmúlt időszakból származó élményeit.

Három irány, három lehetőség – ezeket szeretném továbbgondolásra a megemlékező, ünneplő és előretekintő gyülekezet elé tárni: Egyszerűsítés – lelkigondozás – digitális egyház.

Egyszerűsítés

Az egyház nagy és bonyolult szervezet. Világméretben, ökumenikus értelemben és országos, sőt helyi szinten is. És ez létszámából, világméretű tágasságából, valamint nagy fejlődéseket és átalakulásokat hozó múltjából is adódik. Az a korszak azonban, amely eddig oly mértékben meghatározta az egyház létét, lezárulónak tűnik: a népegyház formája és korszaka. Hosszú és nagy időszak volt ez, hiszen gyakorlatilag a 4. századtól, Nagy Konstantintól egészen a 21. szá-

zadig terjed. S bár a népegyházi formák és működési módok egy része tovább él és életképessé átalakul, a korszak mégis befejeződni látszik.² A kereszténység világdominanciája, a szellemtörténetben mindent meghatározó volta mára már nem az, ami 20, 50 vagy 200 évvel ezelőtt volt. Nemcsak a legüldözöttebb vallás lett a világon, hanem az a vallás, amely sokak számára hitelét veszítette, s legfeljebb csak az általa létrehozott kultúrában él tovább. Szembe kell néznünk ezekkel a tényekkel. Európában – s így hazánkban is – jelentősen csökkent a keresztények létszáma, s az egyházból való kilépés Nyugaton látványosabban, itt latens módon, de folyamatosan zajlik. Ma Magyarországon érdemi kapcsolata az egyházzal a lakosság kevesebb mint 10–15%-ának van, a templomba járók száma a társadalom 1/8-ára becsülhető. Ez a látványos csökkenési tendencia és szekularizációs folyamat azonban (itt mindegy, hogy közömbösség, csalódottság, gyakorlati materializmus vagy más áll a háttérben) lehet, hogy a tisztuláshoz vezet, a látszatkereszténység visszaszorulásához, ahhoz a folyamathoz, amely az öröklött kereszténységet lecseréli a hitvallóra. Ugyanakkor cipeljük tovább azokat a népegyházi formákat, amelyek egy nagy egyházhoz szerveződtek – a maga bonyolult rendszerével, demokratikusnak tűnő döntési mechanizmusaival, számos hivatalával, nemegyszer túlszervezett struktúrájával. S

inschaft der Heiligen.

2. Beintker: *Kirche spielen – Kirche sein*, 254. o.

„Megítélésem szerint az egyik kiemelt feladata a közeljövő egyházának a szervezeti és strukturális egyszerűsítés.”

ha valami újulásra vágyunk, rögtön strukturális kérdéseket kezdünk reformálni, szervezeti formákat átalakítani, s az egyház lényegéhez tartozó megjelenési formája – ti. a mozgalmi jelleg – szinte alig fellelhető. Kis és élő közösségek helyett nagy szervezeteket tartunk fenn. Tudom, ezt jelentősen átszínezi és profeszionalizálja az a nagy intézményrendszer, amelyet társadalmi felelősségvállalás formájában és indokával átvállaltunk a társadalomtól és az államtól. Ez jó, helyénvaló, sőt áldásos; de jaj annak az egyháznak, amely intézményfenntartó és -működtető egyházból átalakul és egyházat fenntartó intézményrendszerre válik.

Ezért komolyan végig kell gondolnia egyházi vezetőknek, presbiteri közösségeknek, elkötelezett gyülekezeti tagoknak, hogy hogyan lehetne az egyházat, annak szervezetét egyszerűsíteni s kevésbé hivataljelleggel működtetni. A krisztusi keskeny út megtalálása itt az igazi egyházművészet: nem elengedni azt, ami a működéshez szükséges, de elhagyni és elengedni azt, ami presztízs okokból, a hivatalt viselők nem jézusi értelemben vett hatalmából, a megszokásból, egy-egy csoport érdekéből adódik.

Megítélésem szerint az egyik kiemelt feladata a közeljövő egyházának a szervezeti és strukturális egyszerűsítés. Nem önmagáért (l'art pour l'art), hanem azért, hogy az egyén és a közösség útját Istenhez, személyesen Krisztushoz minél jobban akadálymentesítsük. A reformáció eredeti, talán meg nem fogalmazott, de

minden mozzanatában képviselt célja ez volt: akadálymentesítés.

Lelkigondozás

A lelkigondozás feladata, lelkülete a második irány a jövő egyháza számára, ha meg akar újulni, s ez a megújulás Krisztus útján való járást jelent. Minden korszaknak megvolt a maga kiemelt feladata. A 21. századé ez lenne? Ennél többről van szó.

A népegyházból újra – ahogy ennek kezdettől fogva lennie kellett volna – lelkigondozó egyházzá kell válnunk. Nem egy munkaág felemelése, a többivel szemben való hangsúlyozása ez, hogy tudniillik volt, amikor igehirdető egyházra volt szükség, volt, amikor hitvédőre, volt amikor pedig társadalmi-közéleti szerepet vállalóra. Nem, – a jövőre gondolva – olyan egyházzá álmodom, amely igehirdetésében, hitvédelmében, társadalmi-közéleti szerepvállalásában és minden más tevékenységében lelkigondozó egyház. Nem önmagáért él, nem önmagát reklámozza, nem is a bölcsesség követésében tartva életvezetési tanácsokat és kizárólagos megoldási utakat mutat (s közben „megmondja a tutit”), hanem irgalmasan lehajol az elesett mellé, felemeli a lecsúszottat, értelmet ad a céltalanul bolyongónak, kenyeret ad az éhezőknek, és esélyt az esélyteleneknek.

Mit jelent ez konkrétan? Át kell képeznünk a lelkipásztorokat, hogy a szolgálatukban professzionális

„Nem hivatalnokokra van szüksége elsősorban az egyháznak, hanem lelkigondozókra – segédlelkésztől püspökig minden szinten.”

tudással ez legyen a fő tevékenység? Lelkipásztorok helyett pasztorálpszichológusok, mentálhigiénés szakemberek és a világi közegben a spiritual car munkatársai legyenek? Nem hiszem! Biztos, hogy minden felekezetben a lelkészképzés hangsúlyos feladatává kell tenni a pasztorális munkára való felkészítést, a lelkigondozói tudást és hozzáállást erősítve, elmélyítve. Nem hivatalnokokra van szüksége elsősorban az egyháznak, hanem lelkigondozókra – segédlelkésztől püspökig minden szinten. De a lényeg nem ez, hanem az, amit a reformáció hagyott ránk örökségként: az egyetemes papság. Az egyetemes papság nem azt jelenti csupán, hogy nem kell nekünk közbenjáró, pap, pontifex, aki hidat épít az Istenhez, közvetlen mehetünk hozzá. Ez is fontos, nagy ajándék.

Itt azonban egy másik dimenzióról van szó, akár *Lutherre*, *Kálvinra*, akár *Bonhoefferre* gondolok, akik mélyre ástak az általános vagy egyetemes papság bibliai felismerésében. Mert mit is jelent az egyetemes papság?

Luther tanítása az egyetemes papságról ma individualizált formát ölt. Az egyénnek azt a jogát értik ezen, hogy papi közvetítés nélkül, közvetlenül állhat Isten elé. A pap eszerint fölösleges, akárcsak a gyülekezet. A válaszosság privát ügy, az egyén dolga. Ezzel Luther egyetemespapság-fogalma éppen az ellenkezőjére fordult. Nemcsak azt jelenti az egyetemes és általános papság,

hogy magam megyek az Istenhez, a magam papja vagyok, hanem azt, hogy magam viszem az Istent másokhoz, és a felebarátom papjává válok. Hídverővé öközé és a Jézusban megismert Isten közé. Járhatóvá teszem az utat. Felelős vagyok az ő hitéért, életéért, Istenhez jutásáért. Szóval, tettekkkel, imádsággal, életpéldával. Odasegíteni Istenhez. Ismét az akadálymentesítés... De még ennél is többről van szó: az egyetemes papság azt jelenti, Krisztusává lenni a másiknak. Bennem és benned közeledik Krisztus a másikhoz. A megbocsátásban, az irgalomban, a lelkigondozásban: az odaforduló, lehajoló, felemelő, gondját válladra és szívedre vevő magatartásban. Elsőrenden a gyülekezetben, s azután abból kisugárzó módon a környezetünkben (túl nagyzó lenne így fogalmazni: a világban). Mennyivel másabb ez a hozzáállás, mint a konzumkereszténységé, amelyben saját magamról gondoskodom úgy, hogy fogyasztom az egyház kínálta javakat a magam boldogságára, békességére, vélt üdvösségére. De önzően. Krisztusává lenni a másiknak.

Bonhoeffer szerint: A testvérben Krisztus találkozik velem, és csak Krisztusban hallom meg a testvért. Vízszintes és függőleges elválaszthatatlan egymástól. Csak így kerülhetjük el az egyház individualizálódását. Testvér és testvér közössége nem más, mint a Szentlélek által, az igehirdető Lélek által a Krisztus helyettes

„Az egyház jövője ezen áll: át tudunk-e állni gondolatban, stílusban, cselekvési rendszerünkben az irgalmasságot gyakorló lelkigondozói magatartásra, sőt életformára.”

tettében létrehozott egyház aktualizálása.

A lelkigondozás ily módon szintén istentisztelet-jellegű; dialógus, mely a magányos testvért testvérhez vezeti. Krisztus van ekkor a középpontban, és testvérként szól a testvérhez; Krisztus-testvér beszél ilyenkor a testvérről. Az egyik cselekvése a másik felé azt jelenti, hogy őt a pokolból kiment. Ez a szeretet.³ S ez megnyilvánul a másikért való áldozathozatalban, az Isten szeretetének személyre szóló átadásában, az érte közbenjáró imádságban és mindenekelőtt az érte hozott áldozatban – anyagi és személyi áldozatban! A másik Krisztusává lenni nem szalonkereszténységet jelent, hanem a szó szerinti áldozatot!

Az egyház jövője ezen áll: át tudunk-e állni gondolatban, stílusban, cselekvési rendszerünkben az irgalmasságot gyakorló lelkigondozói magatartásra, sőt életformára. Különbözik nemcsak a Nagy Konstantin-i korszaknak van vége, hanem az egyháznak is – itt, a mi körünkben. S megmaradunk vallásos egyesületnek, kegyes egyletnek.

Digitális egyház

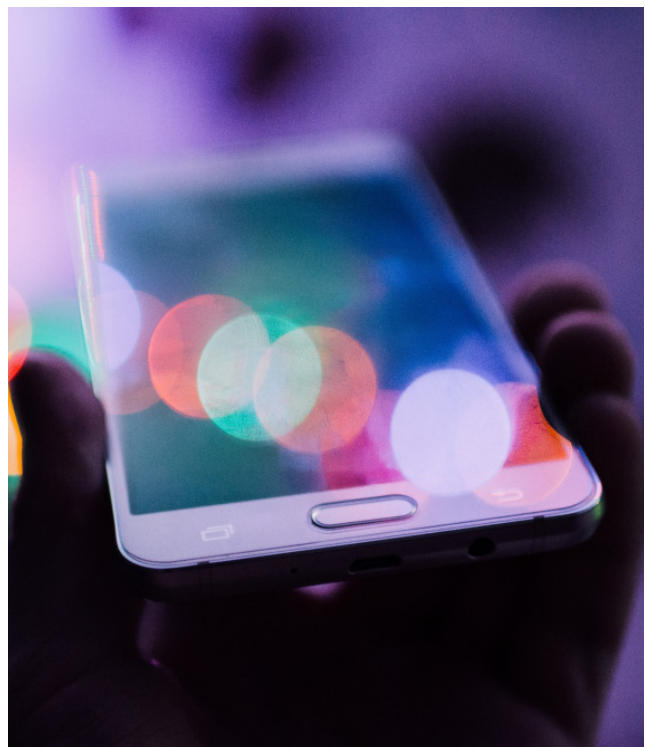
Végül, az egyház jövőjéről gondolkodva, nem kerülhetjük el a másik nagy korszakváltást sem, hiszen ez is közvetlen érinti az egyházat.

Johanna Haberer erlangeni teológus professzor⁴ alaposan elemzi és szemlélteti azt, hogy a digitális forradalom ugyanolyan jelentős átalakulást jelentett a világ s benne az egyház számára, mint a reformáció.⁵ A *Digitale Theologie* című könyvében leírja, hogy a reformáció is médiaforradalom volt, amelyben az út a mindenütt jelen levő egyháztól a vita társadalma felé vezet. A reformáció idején a kommunikációs lehetőségek változásával egy jelentős kulturális átalakulás ment végbe.⁶

A Gutenberg-galaxis végéről és az új digitális világ beköszöntéről szóló gondolkodás az ezredforduló óta folyamatosan napirenden van. Ahogy az evangélium

megjelenése új műfajokat hozott a korai egyház idején, ahogy a könyvnyomtatás széles körben hatással volt az emberi társadalomra, úgy a digitális világ is forradalmian újat hozott – állítja Haberer. Bár a reformátor nem volt és nem lehetett tisztában azzal, hogy milyen hatása lesz annak, hogy él a nyomtatás új eszközével, mégis megváltozott a világnézet, a politika, a gazdaság, a képzés, a civil társadalom – átprogramozva minden addigi gondolkodást. Ugyanúgy nem volt tisztában 1962-ben Paul Baran és Donald Watts Davies, amikor a különböző intézmények adatfeldolgozó számítógépeit először összekötötte, s létrejött az internet csírája. Hogy mindezt a változást a 16. vagy a 20. században felszabadultságnak érzi meg az ember és az adott közösség, vagy újabb kiszolgáltatottság alakul ki, az eltérő megítélés alá esik. Mi az, ami valóban javulást és pozitív fejlődést hoz, és mi az, ami visszajára fordulhat? Két kérdést különösen is napirenden kell tartani: hogyan viszonyul egymáshoz a technika és a lélek, s hogy a mindenütt jelen levő egyház, vagy a mindenütt jelen levő digitális eszközpark befolyásolta jobban az ember életterét, gondolkodását, cselekvési rendszerét.

Az egyház totalitárius rendszerét felváltotta egy új világ a reformáció idején. Addig az egyházon keresztül áradt minden információ, az egyház értelmezte azt, s

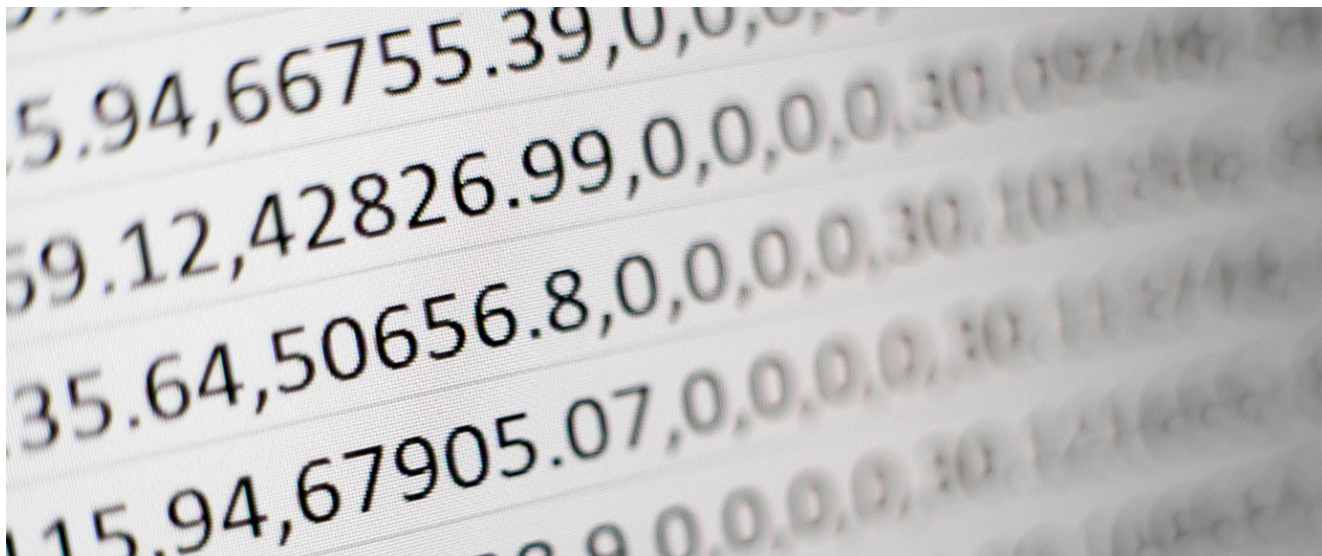
3. Dietrich Bonhoeffer: *Az egyház lényege* (Kolozsvár: Exit, 2013).

4. Johanna Haberer (1956–) az Erlangeni Egyetem keresztény publicisztikával foglalkozó professzora.

5. Johanna Haberer: *Digitale Theologie. Tobb und die Medienrevolution der Gegenwart* (München: Kösel, 2015), 35–69. o.

6. Uo., 35. o.

„Ebben a korszakban kell az evangéliumot minden eddiginél komolyabban venni, megélni. Az önmagunk túlbonyolította egyházat egyszerűsíteni és a Jézust követő közösséget újra puritán, élő mozgalommá formálni.”

amit a maga titokzatos nyelvén kifejezett, az nem volt mindenki számára hozzáférhető. A reformáció médiaforradalmával emberek információhoz jutottak, és azt maguk értelmezték, véleményezték és használták fel.

Ma a digitális forradalom hatására átfordul a reformációban elindult folyamat, s az információ totalitárius rendszere épül fel, ahol a feldolgozhatatlan mennyiségű információ azt eredményezi, hogy véleményformálók, véleményvezérek, manipulált médiumok befolyásolják a döntést, és a szabad döntésnek érzett mozdulatot valójában már előre kiszámították, meghatározták, irányították.

Szabadság, önállóság, függetlenség, egyéni és közösségi kompetenciák, élettér, nyilvánosság, mindenütt jelenvalóság, mindenhatóság – ezek azok a fogalmak és tematikák, amelyek mentén végig kell gondolni egy új médium vagy az új médiumvilág hatását a világban – és az egyházban is. A konzekvenciák teljes egészében ki nem számíthatók.

Az írásaiból ateistának tűnő sztár-tudós-történész Youval Noah Harari magyarul is megjelent *Homo deus. A holnap rövid története* című könyvében arról beszél, hogy az emberiség nagyjából legyőzte a legnagyobb ellenségeit, az éhínséget, a járványokat és a háborút, s most új projektbe kezdett.⁷ „Teljesen persze egyik problémát sem tudtuk megoldani, de felfoghatatlan és irányíthatatlan erőből kezelhető kihívássá változ-

tak. Nem kell többé semmilyen istenhez imádkoznunk, hogy megszabadítson tőlük. Jól tudjuk, mit kell tennünk, hogy elejüket vegyük – és rendszerint sikerrel járunk.”

Új fogalom terjed el: a dataizmus. „A dataizmus azt hirdeti, hogy az univerzum adatfolyamatokból áll, és minden jelenség vagy entitás értékét az határozza meg, mennyiben járul hozzá az adatok feldolgozásához”.⁸ A digitális adatfeldolgozás és -hasznosítás az élet meghosszabbítását s majd állandóságát (maradandóságát) eredményezi – írja Harari. A digitális bio- és információtechnológiával az ember eljut az isteni szerepig és lehetőségeikig. Ő lesz a homo deus. Szörnyű vízió – most még nagyobb szüksége van a világnak Isten fiainak megjelenésére, s a virtuális helyett a valódi életről való hitvallásra.

Ebben a korszakban kell az evangéliumot minden eddiginél komolyabban venni, megélni. Az önmagunk túlbonyolította egyházat egyszerűsíteni és a Jézust követő közösséget újra puritán, élő mozgalommá formálni. És ebben a korszakban kell az új adottságok közepette az új eszközöket nem célként, hanem eszközként használva a legfőbb adatot és információt továbbadni: Isten megújító (napról napra reformáló) szeretetét. Hogy Isten Isten maradjon a világ számára és számomra, s én ember lehessek. Isten gyermeke!

7. Youval Noah Harari: *Homo deus. A holnap rövid története* (Budapest: Animus, 2017). 11. o.

8. Uo., 316. o.